

Németh Sámuel néhány éve megjelent, valójában azonban még a második világháború befejezése előtt lezárt könyvében tizenhat olyan *album amicorum*-ot említ, melynek egykori tulajdonosa valaha a soproni evangélikus gimnázium diákja volt.² A mondott albumok közül nyolcra viszonylag részletes leírást ad, így arról a hat emlékkönyvről is, melyek akkor még a líceum levéltárban voltak. Az általa bemutatott, kicsinek egyáltalán nem nevezhető líceumi kollekció sorsa igencsak mostohán alakult. Egy 1955-ben megjelent tanulmányában Németh egyenesen azt állította, hogy 1945-ben mind a hat album „elpusztult”, s bár ez a kijelentés szerencsére nem teljesen igaz, a gyűjteményt 1945 eseményei igencsak megtépázták.³ Löw Frigyes⁴ emlékkönyve talán tényleg megsemmisült, ifjabb Wohlmuth Jánosé viszont ma is sértetlenül megvan, a Soproni Evangélikus Levéltárban.⁵ A többi albumot szabályosan szétszaggatták. A fosztogatók foga nyilván az értékesnek vélt kötésekre fájt, melyekből a lapokat egyszerűen kitépték. Így viszont azok egy része végül mégiscsak megmenekült, esetenként szinte sértetlenül, máskor rendkívül töredékesen. E lapok négy csoportba rendezve ma is az evangélikus gimnázium gyűjteményében található, digitális másolataikhoz az iskola igazgatójának, Tölli Balásznak köszönhetően jutottunk hozzá,⁶ s kezdtük meg az anyag kiadását az *Inscriptiones Alborum Amicorum* adatbázisában.⁷

A kitéptett lapok szortírozása logikus módon az egykori tulajdonosok személye szerint történt. A Hajnóczi Károlyhoz, Hajnóczi Sámuelhez és Ihász Imréhez szóló bejegyzések elkülönítése révén keletkezett az első három csoport, s végül külön borítékba kerültek azok a lapok (valójában alig néhány lap), melyekkel a bejegyzéseket megmentő könyvtáros nem tudott mit kezdeni.⁸ Utóbbiak közül kettő vélhetőleg az idősebb Wohlmuth János albumából való, minthogy 1665-ben keltezett Boroszlói autográfok olvashatók rajtuk.⁹ Az egyikben például a boroszlói Elisabethaneum nem rég kinevezett tanára, Martin Hanke¹⁰ (Martinus Hankius) egy bejegyzése, s Wohlmuth épp ebben az időben tanult a híres boroszlói gimnáziumban. Az idősebbik Wohlmuth János albumából tehát – úgy tűnik – csupán ennyi maradt.

² Németh Sámuel: A soproni evangélikus líceum történetének egy százada 1681–1781. Sopron, 2007., 224.

³ Németh Sámuel: A soproni líceum tanulóinak külföldi tanulmányai 1680–1782-ig. SSz. 9 (1955), 99–117., 107.

⁴ Németh hol Frigyesként, hol pedig Károly Frigyesként említi.

⁵ Vö.: Szála Erzsébet: Sopron tudomány- és technikátörténetéből. Sopron, 1997. 28–29.

⁶ Teljességgel ingyen, amiért ezúton is szeretnék külön köszönetet mondani.

⁷ A továbbiakban IAA. Internetcím: <http://iaa.bibl.u-szeged.hu/>

⁸ A Hajnóczi Sámuelhez, az idősebb Wohlmuth Jánoshoz és az Ihász Imréhez szóló bejegyzések kiadása már megtörtént az IAA-ban, ahol a bejegyzések fotómásolata is megtekinthető. A mára már teljességgel elveszett bejegyzések rekonstrukcióját a vonatkozó szakirodalom alapján végeztük el. Ehhez Németh említett leírását (Németh 2007., 237–240., 246–250.) vettük alapul. Ihász albuma esetében használhattuk még *Payr Sándor*: Az első magyar színi előadás Sopronban 1792. Sopron, 1914. klny. és *Csatkai Endre*: Ihász Imre diákkori emlékkönyve. In: SSz. 6 (1943), 97–100. című dolgozatát is.

⁹ Ezt Fajt Anita vette észre, akinek segítségét egyébként is köszönöm.

¹⁰ Róla ld.: Allgemeine Deutsche Biographie I–LVI. Lipcse, 1875–1912., X. 514–515. A bejegyzést ld.: IAA, 10117.

A negyedik csoportba osztott lapok közül négy bizonyosan Ihász Imre emlékkönyvéből való, ez Németh Sámuel és Csatkai Endre vonatkozó leírásai alapján egyértelműen megállapítható volt, még annak a kis cetlinek az esetében is, mely egy egykori bejegyzésnek legfeljebb negyed részét őrizte meg, gyakorlatilag néhány szót, egy nyolc soros magyar nyelvű verszetet sorkezdő szavait.¹¹ Persze Ihász albumát illetően vagyunk a legkönnyebb helyzetben, minthogy az ő emlékkönyvével viszonylag sokat foglalkozott már a szakma, Payr, Csatkai és Németh is kézbe vették, még ép állapotában, s mindhárman bőven idéztek belőle. Némethről azt is megtudjuk, hogy „az album védőtokban van, fehér selyemkötés, aranyos nyomással. Belül az Ihász család színes, festett címere. A címlapon színesen festett oltár égő tűzzel. Címírás: Jó akarói, s Barátainak szentelte Ihász Imre 1793 Iker hónap”.¹² Vagyis a Sopronban tanuló fiatalember valamikor 1793 májusában nyitotta albumát.¹³ Látható, hogy Ihász a keltezésben a szokásos hónapnevek helyett az állatövi jegyekre hivatkozik, csakúgy, mint az emlékkönyv számos bejegyzője, kivétel nélkül a fiatalabb generáció tagjai. Így például Lakos János (imént említett) mindkét autográfjában („[1]793. Kettős 25-én”), Tsaplavits Dániel¹⁴ („Váló Holnapunknak az 5dik Napján 1793.”), Prasser József¹⁵ („[1]793. Rák 2dikán”), Madarassy Pál¹⁶ („Oroszl/án/ 1sójén 1793.”), Zigán János¹⁷ („Sz[űz 20-kán 1793.]”), az album bejegyzői közül összesen nyolcan. Az is valószínű, hogy ez az albumokban azért ilyen töményen mégis szokatlan jelenség nem Ihászék asztrológia iránti érdeklődésével függ össze, hanem a modern irodalom iránti elkötelezettségükkel.

Ihász 1793-ban fejezte be tanulmányait a soproni gimnáziumban. Albumát is ekkor nyitotta, s a soproni környezetét alkotó családokból való bejegyzők ugyanúgy ebből az alkalmából (a búcsú okán) írnak be abba, miképp gimnáziumi tanárai. No meg diáktársai, akik közül számosan és nem mellesleg egyúttal annak a diáktársaságnak a tagjai, melynek Ihász maga is tagja volt, sőt, Bodolay Géza 1963-as monográfiája szerint a társaság egyfajta (újra)alapítója.¹⁸ A soproni Magyar Társaságot eredetileg öt licista alapította.¹⁹ Néhány hónappal később, 1790. szeptember 4-én további tizenegy gimnazista csatlakozott még hozzájuk, köztük Ihász Imre is. Az alapítók, illetve Ihász négy társa²⁰ még 1793 előtt befejezték líceumi tanulmányaikat, a többiek közül viszont négyen is bejegyzői a ma már csak töredékesen ismert emlékkönyvnek,²¹ s Kis Jánoson²² kívül valamennyien az állatövi jegyekre hivatkoznak. És ehhez még azt is

¹¹ Zigán János (jobbára tehát megsemmisült) autográfjáról van szó. Vö.: IAA, 10031. és Csatkai 1943., 99.

¹² Németh 2007., 246.

¹³ Az album legkorábbi pontosan keltezett bejegyzései (mindkettő Lakos János tollából) május 25-én kerültek lejegyzésre. Vö.: IAA, 9851., 10036.

¹⁴ IAA, 9837.

¹⁵ IAA, 9797.

¹⁶ IAA, 9850.

¹⁷ IAA, 10031. Vö.: 10. jegyzet.

¹⁸ Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Budapest, 1963., 128–129., 711.

¹⁹ Kis János, Németh László, Halasy Mihály, Hrabovszky István, Potyondi László.

²⁰ Németh István, Sitter Sámuel, Tatay Imre és Asbóth András.

²¹ Ihász albumában Németh Sámuel szerint eredetileg 62 bejegyzés volt olvasható (Németh 2007., 246.), Csatkai Endre viszont 63 bejegyzésről beszél (Csatkai 1943., 98.). Az IAA-ba mi 59 bejegyzést tudunk felvenni, illetve a szakirodalom alapján részben rekonstruálni.

²² Nem azonos a költő és alapító Kis Jánossal.

hozzátehetjük, hogy a hasonló módon keltező bejegyzők valamennyien társasági tagok, s hogy az emlékkönyvbe összesen beíró 13 tagból nyolcan használják ezt a rendhagyó keltezési technikát, melynek felbukkanását különben rendre megfigyelhetjük jegyzőkönyveikben is. A Társaság első jegyzőkönyvében például az „1791^{be} Bak' 10^{dikén}” formula szerepel, Péczeli Józsefhez írott második levelüket pedig az „Ikernek 29 napján” fogalmazzák, „Nyilas 4^{dikén}” ünnepi gyűlést tartanak, „Halak' 2án” írnak Kazinczynak, egy kérvényükre meg „Kettős 31-én” érkezik felelet.²³

A hagyományos hónapnevek ilyen jellegű mellőzése valójában irodalmias reflexió, vélhetőleg Földi Jánosnak a Mindenés Gyűjtemény hasábjain 1789-ben megjelent egyik cikkére, melyben Földi arra az eredetileg a Hadi és Más Nevezetes Történetek 1789 szeptemberi számában megjelent pályázati felhívásra reagál, melyet a bécsi szerkesztők egy magyar nyelvtan megírására hirdettek meg.²⁴ A hónapok neveiről Földi imígyen értekezik: „Melly sok szépek 's hasznosok jelentek már meg itt ott, a' magános munkákban! de melly kevés követőjük vagynak azoknak! – Én most ... rövidségnek okáért, tsak egytet említek: Tudni való, hogy az esztendő Hónapjainak Deák nevezeteik a' mi Nyelvünkben igen alkalmatlanok, Januarius, Februarius, 's a' t. Melly rút, hogy még a' tiszta Magyar is így ír: 19-dik Oktobris 's a' t., melly fele más ez! De azonban a' régi Magyar Nevek is: Bóldog Aszszony Hava, Sz. Iván Hava, Kis Aszszony Hava, Sz. András Hava, 's a' t. hoszszak is, alkalmatlanok is. Hát a' Bóldog Aszszony előtt való időkről írván, hogy teszszük-ki a' Bóldog Aszszony Havát? 's a' t. Énnékem felette tetszik ezen dologban a' mit T. Rajnis Úr a' Magyar Virgiliusára tett Elöl-járó beszédében meg-jegyez, és tanátsol: *Talán egy-átaljában jobb vólna a' tizenkét Hónapokat, a' tizenkét Égi-jegyekről nevezni, 's a' t.* lásd. *Víz-öntő* Hava, Hal Hava, Kos Hava, 's a' t. Mitsoda okos találmány ez! Mennyire kivágnánk ezzel majd minden Nemzeteken! egyeztetvén Hónapjainknak Neveket az Astronomiával, az Égi-jegyekkel! ez rövidebb is lenne; mert idővel, a' Hava is el-maradhatna: *Víz-öntő* 19-kén, 's a' t. alkalmatosabb is; mert az Égi-jegyekkel egyezne 's a' t. De ki követi ezt? Társaság kellene ennek el-kezdésére 's fel-állítására, nem egy ember.”

Ismeretes, hogy a Társaság tulajdonképpeni alapítója, Kis János épp a Mindenés Gyűjtemény szerkesztőjéhez, Péczeli Józsefhez intézi legelső, segítséget és tanácsot kérő levelét, 1790. február 2-án, valójában még a Társaság megalapítása előtt, s hogy ebben Péczelit többek között arról is informálja, hogy társaival együtt lelkes olvasója a komáromi folyóiratnak: „Most már, miolta egynéhány magyarok öszveállottunk, és a Mindenés Gyűjteményt, Hadi Történeteket s a Kurirt olvassuk, kezd lassan nálunk is hasadni a hajnal.”²⁵ Úgy tűnik tehát, hogy a soproni ifjak tényleg véresen komolyan vették Földi javaslatát, bár az ötletet akár a Földi által emlegetett Rájnis-kötetből is vehették, mely egyébként szintén 1789-ben jelent meg.²⁶ Nyilván nem véletlen tehát,

²³ A Társaság jegyzőkönyveiből való idézeteket Bodolay alapján közlöm. Vö.: Bodolay, 127–128., 130–131.

²⁴ Földi szövegét ld.: Mindenés Gyűjtemény, 1789. 24. szám. 369–372.

²⁵ A levél szövegét Toldy Ferenc közléséből ismerjük. *Toldy Ferenc: Magyar államférfiak és írók. Életrajzi emlékek.* II. Pest, 1868., 194–196., 194. E levél keltezésének pontos formuláját Toldy nem adja meg.

²⁶ *Rájnis József: Magyar Virgilius. Első darab. Máro Virgilius Publiusnak Eklogái.* Pozsony, 1789. Az ominózus szövegrész az előző első mondatában szereplő „Skorpio-havának 15. napján” kifejezéshez írott lábjegyzet (a kötet ezen részében még nincs lapszámozás): „Így nevezem az October holnapot az égi jegyről, melybe a' Nap ez holnapban által menni láttatik; mert a' Szentektől vett név nem illik a' régi üdőkhez, melyekről itt szóllok. Talám egy-átaljában jobb vólna a' tizen-két hónapot, a' tizen-két égi

hogy az állatövi jegyekre történő hivatkozások kizárólag az ő bejegyzéseikben jelennek meg. Pontosabban: Szinte kizárólag az ő bejegyzéseikben. Ihász albumának ugyanis akad még egy bejegyzője, aki a maga sajátos módján szintén utal ilyesmire. Arról az Asbóth Erzsébetről van szó, aki sem licista, sem társasági tag nem volt ugyan, de akinek neve ennek ellenére is felbukkan például Kis János Emlékezéseiben,²⁷ Ihász albumában olvasható bejegyzéseiről pedig Csatkai és Németh is megemlékezik, utóbbi egyik autográfjának fotóját is publikálja.²⁸ Kis János Emlékezéseiből tudható, hogy az Asbóth-ház a licisták kedves találkozó helye volt, ahol felolvasásokra, sőt, olykor táncmulatságokra is sor került. Kis maga írja, hogy kifejezetten az Asbóth-lányok miatt vett néhány táncórát. Erzsébet egyik testvérének, „Doris”-nak Németh szerint „valami kis afférje lehetett” Ihással, amire német nyelvű bejegyzésének szövegéből következtet („*Es ist nicht mehr Sitte, das man Sklav seiner Worte sey*”).²⁹ Az emlékkönyvbe magyarul és németül is bejegyző másik testvére, Zsuzsannának meg hitvitája („*In Beziehung auf unsere einstige Dispute mit der innigsten Rührung geschrieben von Ihrer redlichen Freundin*”).³⁰ Talán az sem érdektelen, hogy Zsuzsanna magyar nyelven lejegyzett autográfjában többek között a könyvek jelentőségéről is beszél („Erköltünk a' birtok, szokásinkat a' lak hely, hajlandóságinkat a' könyvek, államányinkat az idő meg szokta változtatni. Ennek valóságát a tapasztalás bizonyítja.”).³¹ Erzsébet magyar nyelvű bejegyzésének szövegét Csatkai és Németh is publikálta, német nyelvű autográfjáról azonban egyikük sem tesz említést, részben talán annak zavarba ejtő datálása miatt.³² Tény, hogy az Asbóth-lányok nem tartoztak a latin hónapnevek ellen vívott háború élharcosai közé, szemrebbenés nélkül leírják úgy a 'június', mint a 'július' szavakat, de Erzsébet kisasszony most hivatkozott bejegyzésében ezt igencsak sajátos módon teszi: „*den 92. Juny A(nn)o 3971.*” Mármost június hónap csak 30 nappól áll, nem pedig 92-ből, és a bejegyzés sem 3971-ben keletkezett. Viszont valóban a Rák jegyében, tehát a számjegyek fordított sorrendben történő lejegyzése révén (elvégre a rák is hátrafelé megy), vagyis 1793. június

---

jegyekről nevezni. Úgy ezek volnának a' hólnapoknak neveik: Januarius Víz-öntő hava, Februarius Hal-hava, Martius Kos-hava, Aprilis Bika-hava, Maius Iker hava, Junius Rák-hava, Július Oroszlány-hava, Augustus Szűz hava, September Mérték-hava, October Skorpio-hava, November Nyílas-hava, December Bak-hava.” Kis János egyébként Rájnist bizonyosan ismerte már a Társaság megalapítása előtti időben is: „Rájnis helikonra vezető kalauzát ... részint forgatám, részint figyelemmel olvasgatám.” In: Kis János Superintendens' emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Második közlemény. Sopron, 1846., 7. A latin hónapnevek elleni háborúban ugyanakkor bátorítólag hathatott Kazinczy Orpheusa is, mely az egyes számok megnevezése során (és ismét csak nem függetlenül Földitől) szintén az állatövi jegyekre hivatkozik („Víz-öntő Hava”, „Halak' Hava”, „Kos' Hava” stb.). Erről ld.: Első Folyóirataink: Orpheus. S.a.r.: Debreczeni Attila, Debrecen, 2001. 390.

²⁷ Kis János Superintendens' emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Első közlemény. Sopron, 1845. Az Asbóth-családról ld.: 58–63. „Lizi” név szerint említve: uo.: 63.

²⁸ Csatkai 1943., 98., Németh, 2007., 248–250. Itt jegyezném meg, hogy Asbóth Erzsébetnek valóban két, ráadásul azonos napon keltezett két külön autográfja is olvasható az albumban, ami ugyan szokatlan, de Ihász emlékkönyvében nem példa nélkül álló jelenség. Lakos János két különálló bejegyzése szintén egyazon napon íródott, Zigán János és Asbóth Zsuzsanna két-két bejegyzése viszont más-más időpontban.

²⁹ Németh 2007., 248–249., IAA, 9842.

³⁰ A vita jellegére a bejegyzés inscriptio-részének szövegéből lehet következtetni: „Schade, dass oft diejenigen Menschen, die von Natur und dem Schicksale die glücklichste Anlage zu einen höheren Adel und Verdinst haben die Grenzlinie nicht zu ziehen wissen, welche Aferreligion und Unglaube von einander tren(n)t, denn wirklich entbehren sie bei Mangel an vernünftiger und edlerer Religion das schönste Glück ihres Lebens.” Vö.: Németh 2007., 249–250., IAA, 9746.

³¹ Csatkai 1943., 98., IAA, 9841.

³² IAA, 9747.

29-én. Épp azon a napon, amikor a soproni Magyar Társaság évváró „örömnepét” tartotta („Rák 29-én”, ahogy jegyzőkönyvükben cseppet sem tréfásan fogalmaznak), s amikor többekkel együtt Ihász Imre is elbúcsúzott az iskolától.³³ Márpedig az Asbóth kisasszony által alkalmazott formulában nem lehet nem észrevenni az iróniát, amely mellesleg a Társaság céljait illető egyfajta beavatottság jeleként is értékelhető, másrészt meg nyilvánvaló csúfolódásként.

De Ihász emlékkönyve nem csak a furcsa datálások okán tükrözi a soproni fiatalok lelkesültségét. Sokkal inkább Cillei Ulrik, Hunyadi László, sőt, V. László magyar király bejegyzései révén. Ismeretes, hogy az első kőszínház (mely az első magyarországi kőszínház is volt egyben) 1769-ben nyitotta meg kapuit Sopronban, s hogy benne zárólag német nyelvű színdarabokat játszottak, egészen 1792. április 30-ig. Ekkor került sor az első magyar nyelvű tragédia, a Hunyadi László bemutatására (igen nagy hírverés mellett), melynek szerzője az akkor 17 esztendőes licista, Lakos János volt. Az előadás szövege ma már ismeretlen, bár nem lehetetlen, hogy a tragédia 1792-ben nyomtatásban is megjelent.³⁴ A szereposztást (a nyomtatott színlapról) viszont ismerjük.³⁵ Cillei Ulrikot Zigán János játszotta. Az Ihász albumában Cillei Ulrik néven szereplő bejegyző tehát nyilván Zigán János.³⁶ Hunyadi László nevét maga a szerző,³⁷ V. Lászlót pedig Kiss Mihály használja,³⁸ aki dedikációjában (királyi többször beszélve) azért alkalmazhatta az „Ezt kívánjuk derék Modrárunknak, Mi” formulát, mert a színlap tanúsága szerint Modrár szerepét valóban Ihász alakította. Mindez azonban már régóta tudott, Payr is kifejezetten ezért foglalkozott a soproni első magyar színi előadásról szóló tanulmányában az emlékkönyvvel. Ismeretes továbbá, hogy a színdarab a későbbiek során Pesten és Kolozsvárott is színre került, mindkét helyen többször is. Pesten már 1794-ben, október 13-án és november 10-én.³⁹ Ez nyilván nem véletlen, hisz a darab szerzője, de az emlékkönyv tulajdonosa is csakhamar kapcsolatba került a Kelemen-féle pesti színjátszó társulattal, utóbbi ráadásul meglehetősen szoros kapcsolatba.

Ihász ugyanis eleve Pesten folytatta tanulmányait, s már 1794-ben sem csak egyszerű nézője volt a Kelemenék által előadott daraboknak. Azok közé a jurátusok közé tartozott, akik fordítottak, sőt, írtak is a társulat számára, Ihász például kifejezetten sokat. 1794-ben hat fordítása és egy saját darabja is színre került, összesen 14 alkalommal.⁴⁰ De emellett még arra is maradt energiája, hogy egykori licista társaival levelezzen, például Ajkay Pállal és Zigán Jánossal. Előbbi maga is fordított Kelemenéknek, utóbbi pedig közvetítette a fordításokat, például „Lakos Darabjait”.⁴¹

³³ Bodolay, 668.

³⁴ Bodolay, 699. Ld. még: *Varga Imre: A magyarországi protestáns iskolai színjátszás forrásai és irodalma. (A magyarországi iskolai színjátszás forrásai és irodalma.)* Budapest 1988., E 468.

³⁵ Ld. pl. Payr, 6.

³⁶ IAA, 9874.

³⁷ IAA, 9851.

³⁸ IAA, 9741.

³⁹ Pesten 1808-ban játszották utoljára (negyedik alkalommal), Kolozsvárott 1813-ban (másodjára). Ld. pl. Bodolay, 699.

⁴⁰ Ehhez ld.: *Lugosi Döme: Az Első Magyar Játékszíni Társaság játékkrendje 1790–1801.* ItK, 1934. 165–179.

⁴¹ E levelezésből három darabot közöl *Csatkai Endre: Az első soproni magyar színi előadás (1792) szereplőinek levélváltásából.* In: *SSz.* 6 (1942), 35–38. Az idézethez ld. uo.: 37. Zigán másodikként publikált levelében egyébként Zigán négy költeménye is olvasható

Ihász tehát valamiféle szervezői feladatokat is magára vállalt a fordítások ügyét illetően, amit különben Csehy József egyik Kazinczyhoz írott levelének kitétele is egyértelművé tesz: „Még azon korban a fenn álló magyar Theatrom számára fordítottam vagy három játékdarabokat, mellyek meg is jelentek a színen. Ez volt első műve csekély tehetségemnek, egyszersmind olly foglalatosság, melly többeket fárasztott nagy buzgósággal a tanuló nevendékek közt, kiknek e tekintetben is Iházi és Lakos cimereik voltak.”⁴² Ihász kapcsolata így a magyar társulattal nyilvánvalóan meglehetősen intenzív lehetett.

Emlékkönyvében persze ennek sok nyoma nem maradt, tekintettel arra, hogy abba 1793 után (adatolhatóan) mindössze négy új bejegyzés került.⁴³ Ezért is rendkívül érdekes az a két autográf, mely mindennek ellenére 1794-ben, illetve 1795-ben Pesten keletkezett. Előbbi 1794. június 30-án Sehy Ferenc, utóbbi 1795. december 20-án Lehner András aláírásával.⁴⁴ Sehy személye jól ismert a korszak történetével foglalkozó kutatók számára. Mályuszné Császár Edit hosszan értekezik „démoni személyiségéről”, mely „tipikusan amorális, mindig minden ellen fellázad, mindent szétzúz és beszennyez maga körül ... botrányos életet él és rágalmazza pályatársait”.⁴⁵ De számon tartjuk őt a Martinovics-féle összeesküvés árulójaként is. A mozgalmat 1794. augusztus 6-án jelentette fel, alig néhány héttel Ihász albumában olvasható bejegyzésének datálása után.⁴⁶ Ismeretes, hogy az Ember és a Polgár Kátéját Sehy eredetileg Erdélyi László jurátustól kapta, még hozzá részletekben, s hogy e részleteket egy harmadéves joghallgatóval, Lehner Andrással másoltatta le, akit aztán Sehy „perében” tanuként is kihallgattak.⁴⁷ Azzal a Lehner Andrással tehát, aki 1795. decemberében szintén bejegyzett Ihász emlékkönyvébe, s aki szintén fordított a Kelemen-féle társulat számára, ahogy különben maga Sehy is, aki (Kelemen legnagyobb ellenségeként) a társulat vezető színésze volt.

Bár a Kelemen-féle társulat 1796 eleji feloszlásában számos tényező közrejátszott, a szakírók mégis egyetértenek abban, hogy közülük talán a legjelentősebbnek a társulatot megosztó személyi ellentéteket lehet tekinteni. Még tettelegességre is sor került: Sehy „egykor meg pofozta” Kelement,⁴⁸ de botrányai többször is közönség elé kerültek, például a Moór Anna és Liptay Mária (a különben nő Sehy szeretője) közti primadonna-vetélkedések kapcsán.⁴⁹ A Sehy-párt Moór Anna elleni egyik első direkt fellépésére egyébként 1794. november 10-én, Lakos Sopronból hozott darabjának második pesti előadása közben került sor, a provokátor pedig egy Betsky nevű jurátus

---

volt, melyek közlésétől Csatkai eltekintett, minthogy „hangjuk is egy kevésbé szabados és tán megütözést keltene, hogy papi személy effélett ír”. Uo.: 37.

⁴² Idézi Csatkai 1942.

⁴³ Rádásul ezek egyike 1806-ban, a másik meg 1817-ben. Előbbi „Louise de Baudiss”, utóbbi „Luise Lowich” tollából (IAA, 10035., 9751.).

⁴⁴ IAA, 9750., 9843.

⁴⁵ Mályuszné Császár Edit: Kelemen László színháza. In: Tanulmányok Budapest múltjából. XI. Budapest, 1956. 153–195., 163–164.

⁴⁶ Ezzel kapcsolatban ld.: Benda Kálmán: A magyar jakobinusok iratai I–III. Budapest, [1952]–1957. Különösen: II., 670–674.

⁴⁷ Benda, II. 638., 670–673.

⁴⁸ Mályuszné Császár, 178.

⁴⁹ Mályuszné Császár, 175. Az 1794-es év botrányairól ld.: Bayer József: A Nemzeti Játékszín története I–II. Budapest, 1887. I. 183–198.

volt.⁵⁰ Nem kétséges, hogy Ihász melyik oldalon állt, emlékkönyve erről beszédesen tanúskodik. De tanúskodik erről maga Sehy is, aki a „megállapított műsort felforgatta, s a nélkül, hogy indokolná eljárását társai előtt, új darabokat tűzött ki előadásra. Így történt, hogy Turi Györgyöt (Ihász Imrétől) előadásra jelölte ki.”⁵¹ Látunk kell ugyanakkor azt is, hogy a Sehy–Ihász–Lehner trió által fordított szerzők között van némi átfedés. Természetesen nem feltétlenül annak lehet jelentősége, hogy esetenként ugyanazoktól a szerzőktől fordítanak, hanem hogy nagyjából azonos időszakban dolgoznak ezeken a fordításokon. 1794-ben és 1795-ben többször is színre került Christian Heinrich Spiess két darabja, melyet Ihász Imre fordított, illetve „nemzetiesített”, de 1795-ben színre kerül ugyanezen szerző *Das Ehrenwort* című vígjátéka is, amit viszont Lehner fordított magyarra.⁵² Ennél is érdekesebb, hogy 1794-ben Kelemenék játszottak két Karl von Eckartshausen darabot is. Egyiket Sehy, másikat Ihász ültette át magyar nyelvre, s megjegyzendő, hogy Eckartshausent rajtuk kívül senki sem magyarítja.⁵³ Elképzelhető tehát, hogy a két fordítás nem egymástól függetlenül készült, nagyjából ugyanabban az időben. De abban is biztosak lehetünk, hogy az *Ármány és szerelem* első magyar fordítójaként számon tartott Ihász és Sehy közti beszélgetések során olykor Schiller neve is szóba került.⁵⁴

Ezt pedig elsősorban Sehy albumbejegyzéséből lehet tudni (1. kép). A gót betűs, lendületes kézírással⁵⁵ lejegyzett *inscriptio* ugyanis a következő:

„Das Ideal der ruhigen Vernunft
im Marterfeuer wiederstrebender
Gefühle aufzuprägen – Starrend Eis
in heisser Hand zu tragen – dass ist
mehr als die Natur sonst sterblichen beschieden.
O schade, dass Menschen nur, nicht Wesen
höherer Art, die Weltgeschichte schrieben!”⁵⁶

Schiller *Don Carlos*áról van itt szó, a III. felvonás 10. jelenetének egy részletéről. Sehy Posa márki szavait idézi. Azé a Posa márkiét, aki a darabban a lehető leghatározottabban száll szembe Fülöppel, a zsarnok uralkodóval, már itt, első találkozásuk során is. Sehy tehát nyilván nem véletlenül kapta meg Erdélyi Lászlótól az *Ember és a Polgár Kátéját*, bár az efféle „magasztos gondolatokért” csak az irodalmi fikció keretei között tudott lelkesülni, a mozgalom céljait a gyakorlatban (nem egyetlen emberként a felvilágosodás kori Magyarországon) elítélte. Félreértés ne essék, nem akarok feltét-

⁵⁰ Bayer, 194.

⁵¹ Bayer, 195.

⁵² Ld.: *Császár Elemér: A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században.* Budapest, 1913. 117–118.

⁵³ Császár, 94., Lugosi, 170., 176.

⁵⁴ Ihász fordítása, a *Szövevény és szerelem*, 1795. március 13-án került először színre. Vö.: Lugosi, 177.

⁵⁵ Az írásképet alapján is teljesen egyértelmű, hogy bizonyosan nincs igaza Mályuszné Császár Editnek, amikor feltételezi, hogy Sehy „németül valószínűleg nem tudott”, bár ez fordításai okán amúgy is nyilvánvaló. Mályuszné Császár, 164.

⁵⁶ Vas István fordításában: „Az ész eszményeit ellenkező / Érzelmek vértanútüzén kívérni – / A forró kézben jeget tartani – / Ez igen – a természet ennyi mindent / Halandóknak megadni nem szokott. / Csak az a kár, ... / Hogy emberek, nem felsőbbrendű lények / Írják csak a világ történetét!”

lenül szerecsent mosdatni. Sehy vélhetőleg tényleg „mindent szétzúzott és beszeny-
 nyezett maga körül”, de azért valószínűleg nem csak ezt tette. Egyrészt vitán felül ő
 volt a társulat legtehetségesebb férfi színésze (ezt már sokszor leírták róla), másrészt
 viszont, úgy tűnik, a színháznak fordító „jurátusokra” (akár irodalmi ízlése okán is)
 kifejezetten inspiratív módon hatott. A Kelemen-féle társulat számára rendkívül in-
 tenzíven dolgozó, s a már a kortársak által a jurátusokból álló kis pesti fordítóműhely
 egyik „címerének” tekintett Ihász Imrére legalábbis mindenképpen.

